१

मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः। पवमानः सोमः। गायत्री

स्वादिष्टया मदिष्ठया पवस्व सोम धारया। इन्द्राय पातवे सुतः॥ ९.००१.०१

सोम- रस। इन्द्राय- ईशनाधिदैवताय। पातवे- अनुभवाय। सुतः- निष्पन्नः। स्वादिष्ठया- स्वादुतमया। मदिष्ठया- अतिशयनेन हर्षतृप्तिदया। धारया- विच्छित्तिरहितधारया। पवस्व- प्रवह ॥१॥

रक्षोहा विश्वचर्षणिरभि योनिमयोहतम्। द्रुणा सधस्थमासदत्॥ ९.००१.०२

रक्षोहा- राक्षसनाशकः। विश्वचर्षणिः- सर्वद्रष्टा सोमो रसः। द्रुणा- द्रोणकलशेन रसोपलब्धिस्थानप्रतीकेन। सधस्थम्- सहस्थानम्। अयोहतम्- हिरण्मयम्। योनिम्- स्वसदनमृताख्यम्। अभ्यासदत्- अभ्यासीदति ॥२॥

वरिवोधातमो भव मंहिष्ठो वृत्रहन्तमः। पर्षि राधो मघोनाम्॥ ९.००१.०३

वरिवोधातमः- अतिशयेन संपद्दायकः। भव। मंहिष्ठः- महात्मा। वृत्रहन्तमः- अतिशयेन आवरणशक्तिभेदकः। मघोनाम्- संपद्वताम्। राधः- समृद्धिम्। पर्षि- देहि ॥३॥

अभ्यर्ष महानां देवानां वीतिमन्धसा। अभि वाजमुत श्रवः॥ ९.००१.०४

महानाम्- महात्मनाम्। देवानाम्। वीतिम्- अनुभवम्। अन्धसा- अन्नरूपेण। अभ्यर्ष- अभिगच्छ। वाजम्- बलम्। उत- अपि च। श्रवः- दिव्यश्रोत्रानुभवम्। अभि- अभिगमय ॥४॥

त्वामच्छा चरामसि तदिदर्थं दिवेदिवे। इन्दो त्वे न आशसः॥ ९.००१.०५

Dr. Rangani

दिवेदिवे- प्रतिदिनम्। तत्। इत्- एव। अर्थं- पुरुषार्थम्। त्वाम्- भवन्तम्। अच्छ- अभिलक्ष्य। चरामसि- चरामः। इन्दो- शुष्कहृदयस्यापि क्लेदनकर। नः- अस्माकम्। आशसः- मन्त्राः। त्वे- त्वयि भवन्ति ॥५॥

पुनाति ते परिस्रुतं सोमं सूर्यस्य दुहिता। वारेण शश्वता तना॥ ९.००१.०६

ते- तव। परिस्रुतम्- क्षरन्तम्। सोमम्- रसम्। सूर्यस्य दुहिता- उषा ज्ञानोदयदेवता। वारेण- उत्तमेन। शश्वता- नित्येन। तना- रूपेण। पुनाति- पवित्रीकरोति। विद्यया धार्मिकरसः पवित्रो भवतीति भावः ॥६॥

तमीमण्वीः समर्य आ गृभ्णन्ति योषणो दश। स्वसारः पार्ये दिवि॥ ९.००१.०७

समर्ये- मनुष्यसमूहहिते। पार्ये- परे। दिवि- नभसि। तमीम्- एतं तं रसम्। दश योषणाः स्वसारः- दशदिक्संबन्धिन्यः स्वतः सरणशीला मूलशक्तिधाराः। अण्वीः- सूक्ष्माः। आ गृभ्णन्ति- आगृह्णन्ति ॥७॥

तमी हिन्वन्त्यग्रुवो धमन्ति बाकुरं दृतिम्। त्रिधातु वारणं मधु॥ ९.००१.०८

तमीम्- अमुमेनम्। अग्रुवः- सूक्ष्मा मूलशक्तिधाराः। हिन्वन्ति- प्रेरयन्ति। बाकुरम्- ज्वलन्तम्। त्रिधातु- भूर्भुवःसुवःस्थानम्। वारणम्- उत्तमम्। मधु- मधुरम्। दृतिम्- विदारणीयं रसभाजनं रूपम्। दृणोतीति दृतिः। धमन्ति- रसार्थमभिषुण्वन्ति। रसस्रवार्थमुपासनेन मर्मभेदनं कुर्वन्ति ॥८॥

अभी३ममध्या उत श्रीणन्ति धेनवः शिशुम्। सोममिन्द्राय पातवे॥ ९.००१.०९

Dr. Rangaji

इन्द्राय पातवे- ईशनशीलाधिदैवतस्यानुभवाय। इमम्- एतम्। सोमम्- रसम्। शिशुम्- स्ववत्समिव स्थितम्। अघ्न्याः- अहिंस्याः। उत- अपि च। धेनवः- चित्किरणाः। श्रीणन्ति- संस्कुर्वन्ति ॥९॥

अस्येदिन्द्रो मदेष्वा विश्वा वृत्राणि जिघ्नते। शूरो मघा च मंहते॥ ९.००१.१०

अस्य- सोमरसस्य। मदेषु- हर्षेषु। इन्द्रः- परमेश्वरः। विश्वा वृत्राणि- सर्वाणि आवरणानि। आ जिघ्नते- नाशयति। शूरः- समर्थ इन्द्रः। मघा च- संपदश्च। मंहते- प्रयच्छति ॥१०॥

Dr. Rangaiji